

nych nastąpił silny spadek, w roku 1961 nawet poniżej poziomu z roku 1955. Osłabienie skupu cieląt w tych latach wystąpiło również w gospodarce chłopskiej.

Wskazane przesunięcia w strukturze skupu żywca bydłęcego i cielęcego w ostatnich latach tłumaczą się przede wszystkim poważnym podniesieniem w roku 1959 cen zbytu, w skupie państwowym, młodych odchowanych sztuk bydła. Wyrazem reakcji na to podniesienie cen jest spadek podaży cieląt zarówno z gospodarki chłopskiej, jak i państwowej na rzecz wzrostu podaży żywca bydłęcego. Bliższa analiza struktury dostaw żywca bydłęcego wykazałaby w ostatnich latach poważny wzrost podaży bukatów. Ponadto nie bez znaczenia na osłabienie skupu cieląt w ostatnich latach pozostaje nastawienie się producentów na rozwój stanu pogłównia bydła.

IX. KSZTAŁTOWANIE SIĘ CEN PRODUKTÓW ROLNYCH

Celem analizy jest wyjaśnienie dynamiki cen produktów rolnych w roku 1961 na tle poprzedzającego 5-lecia. Okres planu 5-letniego (1956—1960) nie stanowi sam przez się odrębnego celu analizy, lecz służy jedynie jako podstawa głębszego wyjaśnienia tendencji występujących w roku 1961.

Jak zostanie w toku analizy wykazane, punktem wyjścia dla interpretacji podstawowych tendencji zarysowujących się w zmianach cenowych na rynku rolnym w ostatnim okresie (podobnie zresztą jak kiedykolwiek przedtem), w naszych warunkach, powinna być analiza głównych założeń polityki cenowej państwa. Wyrażają się one w ukształtowaniu cen skupu państwowego, w pierwszym zaś rzędzie cen obowiązkowych dostaw i kontraktacji. Ceny skupu ponadobowiązkowego nie odgrywają tej roli, gdyż nie spełniają one — w przeciwieństwie do cen obowiązkowych dostaw i w dużym stopniu cen kontraktacyjnych — roli czynnika pierwotnego, czynnika kształtującego zmiany cen. Ceny skupu ponadobowiązkowego ustalane są bowiem z orientacją na poziom cen wolnorynkowych (na poziomie niższym od tych ostatnich), aczkolwiek nie oznacza to, że nie występuje z kolei ich odwrotne oddziaływanie na ceny rynku niezorganizowanego. Natomiast ceny obowiązkowych dostaw i w dużym stopniu także ceny kontraktacji występują jako czynnik pierwotny i kształtujący w stosunku do procesów rynkowych, choć i w tym zakresie nie można nie stwierdzić także oddziaływań odwrotnych. Te ostatnie są jednak tylko odbiciem pewnych wtórnych zależności.

Stosunki te są niczym innym jak odbiciem ogólnej roli jaką spełnia państwo w naszym systemie gospodarczym na rynku rolnym. Państwo jest — jak to przekonująco wyjaśnił M. Pohorille — w szerokim zakresie twórcą równowagi rynkowej. Funkcję zaś swoją państwo spełnia w dużym stopniu przez system cen dekretyowanych, wśród których ceny dostaw obowiązkowych i kontraktacji odgrywają rolę pierwszoplanową. Naszym zdaniem poniższa analiza stanowi potwierdzenie na materiale empirycznym powyższych prawidłowości wysuniętych z ogólnych przesłanek na drodze dedukcyjnej.

Zmiany cen dostaw obowiązkowych, kontraktacji i skupu ponadobowiązkowego

W latach 1957—1959 miały miejsce istotne zmiany zarówno w zakresie cen dostaw obowiązkowych, kontraktacji, jak i cen skupu ponadobowiązkowego.

W zakresie cen płaconych z tytułu dostaw obowiązkowych bardzo silnie wzrosły ceny zbóż i ziemniaków. Ceny pszenicy wzrosły w roku 1959 w stosunku do poziomu cen z roku 1955 o 207%, analogicznie ceny żyta o 236%, ceny jęczmienia ok. 3-krotnie, a ceny ziemniaków o przeszło 2,5 razy.

Ceny produktów zwierzęcych wzrosły stosunkowo słabiej, zwłaszcza zaś ceny dostaw obowiązkowych bydła i cieląt, które w latach 1956—1958 utrzymane zostały na niezmienionym poziomie. Dopiero w 1959 roku ceny bydła i cieląt podniesiono o kilkanaście punktów, a poziom ich w roku 1960 był o 125% wyższy niż w roku 1955. W analogicznym stopniu podniesiono ceny dostaw obowiązkowych trzody mięsno-słoninowej i nieco silniej ceny trzody bekonowej.

W dziedzinie skupu kontraktacyjnego najsilniej podniesiono ceny bydła (wzrost w roku 1960 przeszło 2-krotny w stosunku do 1955 r). Sy-

Tabela 43

Ceny produktów rolnych z tytułu realizacji dostaw obowiązkowych w latach 1955—1960

Produkty lata	Pszenicza	Żyto	Ję- czmień	Ziem- niaki	Bydło	Cielęta	Trzoda chlewna mięsno- słonin.	Trzoda chlewna bekono- wa
Ceny w zł za 1 q lub 1 kg								
1955	98	62	71	19	2,97	4,38	6,27	7,27
1956	101	60	84	19	3,28	4,25	6,57	7,59
1957	194	114	156	23	2,97	4,27	6,72	9,22
1958	204	145	173	46	2,70	4,21	6,53	9,33
1959	203	146	192	46	3,67	5,12	8,56	10,05
1960	198	143	207	52	3,73	5,46	8,63	10,42
Dynamika 1955 = 100								
1956	103,1	96,8	118,3	100,0	110,4	97,0	104,8	104,4
1957	198,0	183,9	219,7	121,1	100,0	97,5	107,2	126,8
1958	208,2	233,9	242,3	242,1	90,9	96,1	104,1	128,3
1959	207,1	235,5	270,4	242,1	123,6	116,5	136,5	138,2
1960	202,0	230,6	291,5	273,7	125,6	124,7	137,6	143,3
Wskaźnik łańcuchowy								
1956	103,1	96,8	118,3	100,0	110,4	97,0	104,8	104,4
1957	192,1	190,0	185,7	121,1	90,5	100,5	102,3	121,5
1958	105,2	127,2	110,3	200,0	90,9	98,6	97,2	101,2
1959	99,5	100,7	111,6	100,0	135,9	121,6	131,1	107,7
1960	97,5	97,9	107,8	113,0	101,6	106,6	100,8	103,7

stematyczny, aczkolwiek słabszy wzrost cen nastąpił w skupie kontraktacyjnym żywca trzody, z tym jednak, że zarówno ogólna dynamika, jak i tempo wzrostu były silniejsze w trzodzie bekonowej niż mięsno-słoninowej.

Tabela 44

**Ceny produktów rolnych skupu ponadobowiązkowego i kontraktacyjnego
(lata 1955—1960)**

Lata	Ceny dostaw ponadobowiązkowych						Ceny kontraktacyjne			
	Pszenica	Zyto	Jęczmień	Ziemiaki	Mleko	Jaja	Buraki cukrowe	Bydło	Trzoda mięsno-słonin.	Trzoda bekonowa
Ceny w zł za 1 q lub 1 kg										
1955	322	231	253	57	1,41	1,12	48	6,21	13,28	14,62
1956	317	234	257	78	1,71	1,20	51	8,07	14,77	15,67
1957	315	227	266	61	2,30	1,28	58	9,11	16,81	19,29
1958	311	220	286	74	2,23	1,40	60	13,01	16,90	20,01
1959	311	220	299	71	2,21	1,43	60	13,87	17,17	20,93
1960	312	221	325	84	2,25	1,46	60	14,09	18,46	22,08
Dynamika 1955 = 100,0										
1956	98,4	101,3	101,6	136,8	121,3	107,1	106,2	130,0	111,2	107,2
1957	97,8	98,3	105,1	107,0	163,1	114,3	120,8	146,7	126,6	131,9
1958	96,6	95,2	113,0	129,8	158,2	125,0	125,0	209,5	127,3	136,9
1959	96,6	95,2	118,2	124,6	156,7	127,7	125,0	223,3	129,3	143,2
1960	96,9	95,7	128,5	147,4	159,6	130,4	125,0	226,9	139,0	151,0
Wskaźnik łańcuchowy										
1956	98,4	101,3	101,6	136,8	121,3	107,1	106,2	130,0	111,2	107,2
1957	99,4	97,0	103,5	78,2	134,5	106,7	113,7	112,9	113,8	123,1
1958	98,7	96,9	107,5	121,3	97,0	109,4	103,4	142,9	100,5	103,7
1959	100,0	100,0	104,5	95,9	99,1	102,1	100,0	106,6	101,6	104,6
1960	100,3	100,5	108,7	118,3	101,8	102,1	100,0	101,6	107,5	105,5

Odmienny był kierunek zmian w zakresie cen skupu ponadobowiązkowego. W zakresie produktów roślinnych wzrost cen był znacznie słabszy niż produktów zwierzęcych. I tak, ceny skupu ponadobowiązkowego pszenicy i żyta utrzymane były w całym okresie poniżej poziomu cen w roku 1955 i lat poprzednich, nie osiągając poziomu roku 1955 w żadnym roku okresu analizowanego. Spośród zbóż, wzrosły jedynie ceny jęczmienia (wzrost o 128%), co jest w głównej mierze wynikiem podniesienia cen jęczmienia browarnianego. Odnotować należy stosunkowo silny — spośród produktów roślinnych — wzrost cen ziemniaków o 147%.

Silnie wzrosły ceny państwowego skupu mleka (o 160%), z tym, że obok znacznego podniesienia cen nastąpiła w 1956 r. poważna redukcja fizycznych rozmiarów dostaw obowiązkowych, a w 1957 r. całkowita likwidacja dostaw obowiązkowych mleka, co w sposób istotny podniosło cenę całej masy towarowej mleka. Stosunkowo słabiej, jednakże systematycznie wzrastały ceny skupu jaj.

Tabela 45

Srednioważone ceny skupu państwowego ważniejszych produktów rolnych
(lata 1955—1960)

Produkty	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Ceny w zł za 1 q lub 1 kg						
Pszonica	137,01	190,19	263,32	266,82	263,96	262,27
Żyto	80,87	111,57	153,34	166,93	168,65	159,93
Jęczmień	78,63	99,38	194,11	228,95	258,68	277,12
Owies	70,08	74,52	135,10	143,89	150,20	133,98
Ziemniaki	22,87	30,60	37,56	53,65	54,78	63,47
Bydło	5,05	6,54	6,17	8,84	10,37	10,20
Trzoda chlewna mięsno- -słoninowa	9,89	12,38	15,17	14,65	14,85	15,54
Trzoda chlewna bekonowa	11,59	12,97	17,07	17,17	18,21	18,99
Dynamika 1955 = 100						
Pszonica	x	138,8	192,2	194,7	192,7	191,3
Żyto	x	138,0	189,6	206,4	208,5	197,8
Jęczmień	x	126,4	246,4	291,2	329,0	352,4
Owies	x	106,3	192,8	205,3	214,3	191,2
Ziemniaki	x	133,8	164,2	234,6	234,5	277,5
Bydło	x	129,5	122,2	175,0	205,3	202,0
Trzoda chlewna mięsno- -słoninowa	x	125,2	153,4	148,1	150,2	157,1
Trzoda chlewna bekonowa	x	111,9	147,3	148,1	157,1	163,8

Zmiany cen skupu państwowego nastąpiły ze zmiennym nasileniem w odniesieniu do poszczególnych form skupu i grup produktów. Ceny płacone rolnikom z tytułu dostaw obowiązkowych zostały podniesione w znacznie silniejszym stopniu w zakresie produktów roślinnych niż zwierzęcych. Taki kierunek zmian cen dostaw obowiązkowych uwarunkowany był szczególnie zniżeniem, w tej formie skupu, cen produktów roślinnych w okresie poprzednim. Cena zbóż płacona z tytułu obowiązkowych dostaw w okresie planu 6-letniego ustalona była z orientacją na ceny wolnorynkowe z roku 1949, natomiast cena żywca w oparciu o cenę wolnorynkową z jesieni 1951 r. O znacznej rozpiętości tych cen na niekorzyść zbóż zadecydowały dwa zjawiska. Po pierwsze, między rokiem 1949 a 1951 nastąpił ogólny poważny wzrost cen produktów rolnych. Po drugie, cena wolnorynkowa zbóż w 1949 r., z powodu szczególnych warunków tego roku, była wyjątkowo niska w relacji do innych produktów. W wyniku tego w 1955 r. ceny zbóż w obowiązkowych dostawach kształtowały się — jak wykazują badania — poniżej materiałowych kosztów produkcji. A zatem silniejsze podniesienie cen dostaw obowiązkowych zbóż niż żywca w okresie nowej polityki rolnej miało na celu zlikwidowanie tej szkodliwej sytuacji, która szła w parze z ogólnie nadmiernym

obciążeniem bilansu zbożowego gospodarstw obowiązkowymi dostawami zbóż. Ociążeniem gospodarstw była — obok poważnego podniesienia cen zbóż w obowiązkowych dostawach — redukcja fizycznego rozmiaru dostaw obowiązkowych o $\frac{1}{3}$, co w sposób istotny podniosło cenę średnioważoną zbóż w całym skupie państwowym i miało szczególne konsekwencje dla bilansu zbożowego w licznej części gospodarstw rolnych.

W zakresie cen kontraktacyjnych wybija się zdecydowane podniesienie cen na żywiec bydłocy.

W zakresie cen skupu ponadobowiązkowego kierunek zmian był odwrotny do kierunku w obowiązkowych dostawach. Ceny produktów roślinnych wzrosły słabo, a w przypadku cen zbóż nastąpił właściwie lekki spadek, natomiast ceny produktów zwierzęcych wzrosły silnie, ze szczególną preferencją cen bydła i mleka. Te ostatnie zmiany pozostają w ścisłym związku z tendencjami na rynku niezorganizowanym.

W rezultacie odmiennego nasilenia zmian cen w poszczególnych rodzajach skupu państwowego oraz w grupach produktów ukształtowana cena średnioważona skupu państwowego wykazuje szczególnie silne tempo wzrostu w przypadku bydła i mleka oraz zbóż i ziemniaków. Natomiast tempo wzrostu cen średnioważonych trzody było stosunkowo słabsze.

Tabela 46

Relacja średnioważonych cen skupu państwowego podstawowych produktów rolnych

Lata	Żywiec wieprzowy żyto	Żywiec wieprzowy jęczmień	Żywiec wieprzowy ziemniaki	Żywiec wieprzowy bydło
1955	12,2	12,6	43,2	2,0
1956	11,1	12,5	40,5	1,9
1957	9,9	7,8	40,4	2,5
1958	8,8	6,4	27,3	1,7
1959	8,8	5,7	27,1	1,4
1960	9,7	5,6	24,5	1,5

Wyrazem takiego kierunku zmian cen średnioważonych skupu państwowego są relacje tych cen między produktami (tab. 46).

Dane tabeli 46 wykazują, że w latach 1957—1959 nastąpił dość znaczny spadek relacji cen średnioważonych skupu państwowego trzody zarówno do zbóż i ziemniaków jak i do bydła.

Analiza wolnorynkowych cen produktów rolnych

Produkty roślinne. Ogólna tendencja dynamiki cen zbóż w latach 1956—1960 kształtuje się odmiennie w dwóch wyraźnie ukształtowanych podokresach. Począwszy od roku 1956 ceny wszystkich zbóż systematycznie spadały do roku 1958 włącznie. W latach następnych kierunek dynamiki cen jest rosnący. Tak więc, w podokresie I (lata 1956—1958) zboże systematycznie taniało, w podokresie II-gim (lata 1959—1960) ponownie drożało.

Tabela 47

Dynamika cen produktów roślinnych w latach 1955—1961
1955 = 100

Produkty		1956	1957	1958	1959	1960	1961
Pszenica	a	356	352	347	356	373	384
	b	92,0	91,0	89,7	92,0	96,4	99,2
	c	92,0	98,9	98,6	102,6	104,8	102,9
Zyto	a	277	274	264	262	274	283
	b	90,2	89,3	86,0	85,3	89,3	92,2
	c	90,2	98,9	96,4	99,2	104,6	103,3
Jęczmień	a	289	290	283	285	299	310
	b	92,3	92,7	80,8	91,1	95,5	99,0
	c	92,3	100,3	97,6	100,7	104,9	103,7
Owies	a	272	277	271	272	287	296
	b	90,4	92,0	90,0	90,4	95,4	98,3
	c	90,4	101,8	97,8	100,4	105,5	103,1
Ziemniaki	a	105	82	96	104	118	116
	b	112,9	88,2	103,2	111,8	126,9	124,7
	c	112,9	78,1	117,1	108,3	113,5	98,3
Siano łąkowe	a	110	119	122	116	116	113
	b	94,8	102,6	105,2	100,0	100,0	97,4
	c	94,8	108,2	102,5	95,1	100,0	97,4
Siano koniczynny	a	138	147	150	144	144	141
	b	95,8	102,1	104,2	100,0	100,0	97,9
	c	95,8	106,5	102,0	96,0	100,0	97,9
Słoma ozima	a	64	71	75	70	65	66
	b	86,5	95,9	101,3	94,6	87,8	89,2
	c	86,5	110,9	105,6	93,3	92,9	101,5

- a — poziom cen w zł/q,
b — wskaźnik dynamiki o stałej podstawie,
c — wskaźniki dynamiki łańcuchowej.

Dynamika cen ziemniaków wykazuje za całe 5-lecie w odróżnieniu od dynamiki cen zbóż stałą tendencję rosnącą przy pewnej wahliwości, uwarunkowanej w głównej mierze wahaniami plonów ziemniaka. Ceny siana utrzymywały się w całym 5-leciu w zasadzie na poziomie stałym, przy nieznacznych tylko wahaniami.

Produkty zwierzęce. Odmienne niż w zakresie produktów roślinnych ceny wolnorynkowe produktów zwierzęcych w okresie lat 1956—1960 cechował dalszy stały i nieprzerwany wzrost. Szczególnie silnie wzrastały ceny poszczególnych rodzajów bydła, w tym najsilniej ceny jałówek rocznych (wzrost 2-krotny), w następnej kolejności ceny żywca cielęcego (166%), krowy dojnej (163%), oraz krowy na rzeź (143%). Najwolniejsze tempo wzrostu cen wykazuje żywiec trzody chlewnej (116%). Natomiast ceny prosiąt wzrastały stosunkowo szybciej niż ceny trzody (131%). Dynamikę cen mleka po nieznacznym załamaniu w 1956 r. cechowała lekka tendencja rosnąca.

**Dynamika cen wolnorynkowych zwierząt i produktów zwierzęcych
w latach 1955—1961**
1955 = 100

Produkty	Jedn. miary	1956	1957	1958	1959	1960	1961
Wieprz żywy	a kg	17,64	17,84	17,82	18,52	19,70	19,63
	b	104,1	105,2	105,1	109,3	116,2	115,8
	c	104,1	101,1	99,9	103,9	106,4	99,6
Krowa stara na rzeź	a kg	6,50	6,49	7,19	7,88	8,95	8,98
	b	103,3	103,2	114,3	125,3	142,3	142,8
	c	103,3	99,8	110,8	109,6	113,6	100,3
Cielę na rzeź	a kg	8,49	8,97	10,79	12,28	13,07	13,28
	b	106,5	112,6	135,4	154,1	164,0	166,6
	c	106,5	105,7	120,3	113,8	106,4	101,6
Owca na rzeź	a szt.	331	353	379	395	414	441
	b	105,1	112,1	120,3	125,4	131,4	140,0
	c	105,1	106,6	107,4	104,2	104,8	106,5
Koń roboczy	a szt.	3 949	7 774	8 783	7 414	6 020	6 390
	b	138,1	271,9	307,2	259,3	210,6	223,8
	c	138,1	196,9	113,0	84,4	81,2	106,3
Krowa dojna	a szt.	4 061	4 543	4 824	5 029	5 504	5 771
	b	114,6	128,2	136,1	141,9	155,3	162,8
	c	114,6	111,9	106,2	104,2	109,4	104,9
Jałówka 1-rocznia	a szt.	1 620	1 910	2 147	2 340	2 507	2 662
	b	118,5	139,7	157,1	171,2	183,4	194,7
	c	118,5	117,9	112,4	109,0	107,1	106,2
Owca na chów	a szt.	336	366	390	401	419	429
	b	103,7	113,0	120,4	123,8	129,3	132,4
	c	103,7	108,9	106,6	102,8	104,5	102,4
Prosię na chów	a szt.	242	275	249	299	306	312
	b	101,7	115,6	104,6	125,6	128,6	131,1
	c	101,7	113,6	90,5	120,1	102,3	102,0

a — poziom cen

b — wskaźnik dynamiki o stałej podstawie

c — wskaźnik dynamiki łańcuchowej

Relacje cen produktów rolnych

Na podstawie zarysowanej wyżej dynamiki cen łatwo jest zrozumieć występujące w tym okresie zmiany wzajemnych relacji cen między poszczególnymi produktami, zwłaszcza roślinnymi i zwierzęcymi.

W latach 1956—1960 relację cen trzoda-zboże cechowała stała tendencja rosnąca. Oznacza to, że przy systematycznym wzroście cen trzody ceny zbóż spadały (I podokres) bądź wzrastały znacznie wolniej (II podokres).

Tabela 49

Relacje cen^a podstawowych produktów rolnych w latach 1955—1961

Lata	Żywiec wiep- rzowy : żyto	Żywiec wiep- rzowy : ję- czmień	Żywiec wiep- rzowy : ziem- niaki	Żywiec wiep- rzowy : stara krowa na rzeź	Żywiec wiep- rzowy — mleko		Żywiec wiep- rzowy : żywiec cielęcy	Żywiec wiep- rzowy : jałówka
					mleko wg cen skupu	mleko wg cen targ.		
1955	5,6	5,4	18,1	2,7	9,3	6,0	2,1	1,2
1956	6,4	6,1	16,8	2,7	8,2	6,2	2,1	1,1
1957	6,6	6,2	21,8	2,8	7,8	6,1	2,0	0,9
1958	6,8	6,3	18,6	2,5	8,0	6,0	1,7	0,8
1959	7,1	6,5	17,8	2,4	8,3	6,2	1,5	0,8
1960	7,2	6,6	16,7	2,2	8,6	6,5	1,5	0,9
1961	6,9	6,3	16,9	2,2	8,8	6,5	1,5	0,7

a Według cen wolnorynkowych.

Relację cen żywca-trzody do ziemniaków cechowała ogólna tendencja malejąca, to znaczy ceny trzody znacznie wolniej wzrastały niż ceny ziemniaków. Wyjątek stanowi jedynie rok 1957, w którym ceny ziemniaków były wyjątkowo niskie, w związku z dobrym urodzajem, poziom relacji był zatem bardzo wysoki na korzyść trzody.

Odnosząc należy charakterystyczną rozbieżność w kierunkach zmian między relacją cen trzoda-zboże, a relacją trzoda-ziemniaki w okresie planu 5-letniego. Jeśli bowiem relacja trzoda-zboże systematycznie w tych latach wzrastała, to kierunek zmian relacji trzoda-ziemniaki jest przeciwny, spadkowy. Tempo wzrostu cen ziemniaków było szybsze niż cen trzody, a trzody szybsze niż cen zboża. Ziemniak drożeje więc bardzo silnie w stosunku do obu tych produktów, tzn. zarówno w stosunku do produktu substytucyjnego, jakim jest względem niego zboże, jak i produktu dla którego stanowi surowiec, jakim jest żywiec wieprzowy.

Zwykle cena ziemniaka pozostawała w ścisłym związku z ceną zbóż, a jej relacja do ceny trzody wykazywała analogiczną dynamikę co relacja ceny zbóż do trzody.

Rozbieżność kierunku zmian tych dwu relacji w okresie lat 1956—1960 jest więc dość osobliwa. Wynika ona, po pierwsze, ze specyfiki kształtowania się dynamiki cen zbóż na wolnym rynku, w wyniku redukcji obowiązkowych dostaw, o czym nieco dalej, po drugie zaś — jak należy przypuścić — z zasadniczo odmiennego kierunku kształtowania się dynamiki zasobów obu tych podstawowych rodzajów pasz. Zasoby paszowe zbóż kształtowały się mianowicie pod wpływem silnego tempa wzrostu plonów uzupełnionego wzrastającym importem, a zasoby paszowe ziemniaków pod wpływem w zasadzie stagnacji poziomu plonów.

Poziom relacji cen trzoda-bydło ulegał w całym okresie systematycznemu spadkowi, co wynikało ze znacznie szybszego tempa wzrostu cen bydła niż trzody.

Relacja cen trzoda-mleko wykazywała odmienny kierunek rozwoju w dwu podokresach. W latach 1956—1957 relacja zmieniała się na korzyść mleka, co było wynikiem szybszego wzrostu cen mleka niż żywca trzody. W okresie zaś 1958—1960 relacja ta uległa ponownie zmianie na korzyść trzody, w wyniku postępującego wzrostu cen trzody żywca, przy pewnej stabilizacji cen mleka. Poprawa stosunku cen mleka w porównaniu z żywcem trzody nie została jednak zlikwidowana, choć została nieco zniwelowana. W końcowych latach relacja ta pozostała korzystniejsza dla mleka niż na początku analizowanego okresu.

Relacja cen trzoda-bydło i trzoda-mleko ma inne znaczenie niż relacje wyżej omawiane. Ma ona zasadniczy wpływ na kształtowanie się wewnętrznych proporcji w rozwoju produkcji zwierzęcej. Proporcje te bowiem przekształciły się w okresie planu 6-letniego w specyficzną dysproporcję, której wyrazem był rosnący trend hodowlany trzody i słaby wzrost pogłowia bydła. Była ona niewątpliwie w jakimś stopniu rezultatem istniejących w latach planu 6-letniego relacji cen trzoda-bydło i trzoda-mleko, wyrażających silną i wyraźną preferencję na korzyść cen trzody.

W latach 1956—60 nastąpiło przestawienie proporcji, w zakresie rozwoju produkcji zwierzęcej, na korzyść rozwoju bydła, w wyniku m. in. zmian cenowych. Wyrazem tych zmian było zniesienie w roku 1957 dostaw obowiązkowych mleka i podniesienie ceny całej masy towarowej mleka do poziomu cen skupu ponadobowiązkowego. Podobne znaczenie miało podniesienie cen skupu bydła i cieląt w latach 1958 i 1959 oraz ustalenie szczególnie korzystnych cen skupu za dostawy młodych sztuk bydła.

Nowe zasady polityki rolnej zapoczątkowane w roku 1957, na tym odcinku, znalazły swoje odbicie w zmianie relacji cen między poszczególnymi produktami pochodzenia zwierzęcego. Wyraża się ona po pierwsze, w systematycznym spadku relacji cen trzoda-bydło (szybszy wzrost cen bydła niż trzody). Po drugie, w znacznym wzroście opłacalności mleka, czego dynamika relacji cen wolnorynkowych trzoda-mleko jest tylko częściowym wyrazem. Wzrost bowiem opłacalności mleka nastąpił w głównej mierze w rezultacie wzrostu średnioważonej ceny zbytu mleka, na co wpłynęła głównie likwidacja obowiązkowych dostaw mleka i podniesienie ceny całej masy towarowej mleka do poziomu cen skupu ponadobowiązkowego, czyli do poziomu ceny określonej przez wolny rynek.

W przypadku cen mleka wystąpiła po 1957 r. sytuacja analogiczna do cen zbóż. Cena w skupie państwowym ustalona została z orientacją na poziom cen wolnorynkowych ukształtowany w okresie poprzednim, tj. w okresie z działaniem systemu dostaw obowiązkowych w bardziej rozwiniętej postaci, kiedy cena wolnorynkowa mleka była skutkiem tego silnie podniesiona. Przyjęcie tej ceny za cenę skupu państwowego po zniesieniu obowiązkowych dostaw spowodowało, że stała się ona w latach 1957 i 1958 szczególnie atrakcyjna. Jej konsekwencją był z jednej strony doraźny, szybki i silny wzrost podaży mleka, osiągnięty przez rolników na drodze zmniejszenia własnej konsumpcji oraz przetrzymywania starych krów w stadzie i zmniejszenia stopnia odnowienia stada. Wyraziło się to w niekorzystnych zmianach struktury stada, w którym spadał

udział młodzieży. Z drugiej strony, konsekwencją zbyt wysokiego poziomu ceny mleka ustalonego po zniesieniu dostaw obowiązkowych musiało być pewne podniesienie cen trzody. Nastąpiło ono niestety, w wyniku perturbacji w trendzie rozwojowym pogłowia trzody, które miały miejsce w latach 1958—1959, pozostających nie bez związku z pogorszoną nadmiernie opłacalnością żywca trzody w stosunku do mleka w 1957 r.

Na podstawie przedstawionej dynamiki poszczególnych cen i ich relacji można stwierdzić co następuje:

- a) Omawiany okres cechował ogólny wzrost cen produktów rolnych;
- b) Na tle ogólnego wzrostu cen produkty roślinne względnie taniały, a produkty zwierzęce względnie drożały;
- c) W zakresie produktów zwierzęcych stosunkowo najsilniej zwyżkowały ceny żywca bydlęcego.

Kompleksowe spojrzenie na całokształt tych zmian pozwala dostrzec, że ich najgłębsza podstawa wiąże się z przejściem od określonego układu cen w okresie planu 6-letniego do nowego układu cen, odpowiadającego nowej sytuacji ekonomicznej rolnictwa w okresie po zasadniczej redukcji roli systemu dostaw obowiązkowych i poważnych zmian w strukturze popytu na żywność w kraju.

W głównej mierze zmiany te dotyczą cen zbóż i żywca bydlęcego. W konsekwencji miało to poważny wpływ na ukształtowanie nowych relacji cen podstawowych produktów rolnych, a co za tym idzie nowego systemu cen w rolnictwie.

Spadkowa tendencja cen wolnorynkowych zbóż w pierwszych latach minionego 5-lecia stanowi jeden z najbardziej charakterystycznych skutków systematycznej redukcji systemu dostaw obowiązkowych. W roku 1956 chłopci zmniejszyli realizację dostaw obowiązkowych o około 600 tys. ton. W roku 1957 został ustawowo zredukowany o $\frac{1}{3}$ fizyczny rozmiar dostaw obowiązkowych zbóż, przy jednoczesnym podniesieniu cen płaconych rolnikom z tego tytułu.

W wyniku powyższego poważnie zmalało napięcie bilansu zbożowego licznych grup gospodarstw (czemu dodatkowo sprzyjał wzrost plonów), co odbiło się niewątpliwie na względnym zmniejszeniu popytu na zboże wolnorynkowe na rynku chłopskim. Najostrzej zmiany w systemie dostaw obowiązkowych ujawniły się właśnie w cenach produktów zbożowych, z tej prostej przyczyny, że system ten, w okresie działania w bardziej rozwiniętej formie, najsilniej obciążał produkcję towarową zbóż. Wrazem tego był wysoki udział dostaw obowiązkowych zbóż w ich produkcji towarowej (ok. 90%) oraz stosunkowo niska cena płacona rolnikom z tego tytułu. Charakterystyczną jest rzeczą, że spadkowa tendencja cen wolnorynkowych wśród produktów zbożowych była stosunkowo silniejsza i dłuższa w czasie w przypadku cen żyta, którego udział w realizacji dostaw obowiązkowych zbóż był największy. Można zatem stwierdzić, że spadkowa tendencja cen zbóż w latach 1956—1958, która nastąpiła bezpośrednio po zredukowaniu fizycznego rozmiaru dostaw i miała kierunek przeciwny do dynamiki ogółu cen — była uwarunkowana specyficznym zespołem czynników związanych z systemem obowiązkowych dostaw. **Spadek cen zbóż na wolnym rynku w latach 1956—1958 był w głównej mierze wynikiem procesu zmniejszenia rozmiaru obowiązkowych dostaw zbóż i zmniejszenia napięcia między popytem i po-**

dażą zbóż na rynku chłopskim. Skutkiem tego wysoka cena zbóż w okresie planu 6-letniego musiała zostać obniżona i dostosowana do nowych warunków równowagi.

Szybsze tempo wzrostu cen bydła w stosunku do wszystkich pozostałych produktów rolnych wynikało ze świadomej akcji podjętej przez nową politykę rolną, zmierzającej do likwidacji wyraźnego zaniżenia ponadobowiązkowych cen bydła, zarówno w stosunku do cen zbóż, jak i żywca trzody istniejącego w latach planu 6-letniego. W okresie planu 6-letniego, a właściwie już w okresie odbudowy, system cen preferował cenę trzody zarówno w stosunku do bydła jak i mleka. Przyspieszenie zatem tempa wzrostu cen bydła, przy stosunkowo słabszym tempie wzrostu cen trzody i produktów paszowych, wyrażało dążność do przywrócenia układu bardziej zrównoważonych cen między bydłem a trzodą oraz paszami.

Stosunkowo szybsze tempo wzrostu cen bydła w całym okresie analizowanym wiąże się też ze zmianami popytu na mięso. Na skutek opóźnienia w rozwoju pogłowia bydła w okresie planu 6-letniego, podaż bydła, mimo postępującego wzrostu pogłowia po roku 1957, wykazywała szczególnie poważny deficyt w stosunku do popytu. Elastyczność popytu na żywiec bydlęcy, na skutek zachodzących zmian strukturalnych w popycie na mięso, cechuje w nowej fazie osiągniętego poziomu konsumpcji mięsa, tendencja rosnąca. Opóźnienie w rozwoju pogłowia bydła powoduje natomiast ograniczenie jego podaży, w szczególności młodego bydła rzeźnego i ostrą dysproporcję między podażą a popytem. Stąd szczególnie silna dynamika wzrostu cen jałówek i cieląt na rzeź w całym omawianym okresie, a zwolnienie tempa ich wzrostu w roku 1961 jest słabsze niż w przypadku pozostałych produktów zwierzęcych.

Analiza wolnorynkowych cen produktów rolnych w 1961 roku

Poziom cen większości produktów rolnych wykazuje w 1961 roku wzrost w stosunku do poziomu cen w latach poprzednich. Jednakowoż zarówno tempo, jak i kierunek wzrostu cen poszczególnych produktów rolnych jest nierównomierny, zwłaszcza w odniesieniu do produktów roślinnych i zwierzęcych. W konsekwencji oznacza to, że w układzie wewnętrznych relacji między poszczególnymi produktami rolnymi dokonały się w tym roku pewne przesunięcia.

Produkty roślinne. Poziom cen zbóż znajduje się na fali rosnącej i wykazuje wzrost w stosunku do poziomu cen w latach 1959—1960. Należy jednak odnotować dwie cechy charakterystyczne dla poziomu cen zbóż w roku 1961 (tabela 47). Po pierwsze — aczkolwiek jest on wyższy niż w poprzedzającym 5-leciu, niemniej jest niższy w stosunku do najwyższych cen zbóż w okresie powojennym z roku 1955. Po drugie — tempo wzrostu cen jest w 1961 roku słabsze niż w latach poprzednich. Osłabienie tempa wzrostu w roku 1961 jest rezultatem spadku cen w drugim półroczu, zarówno w stosunku do średnich cen w I półroczu, jak i poziomu cen drugiego półrocza 1960 roku. Należy jednak odnotować, że spadek cen zbóż jaki wystąpił po pomyślnych zbiorach 1961 roku dotyczy w istocie dwóch tylko miesięcy, sierpnia i września, w ostatnich zaś

Tabela 50

**Ceny uzyskiwane przez rolników w transakcjach wolnorynkowych w latach
1960 i 1961; notowania miesięczne (w zł/q)**

Miesiące	Pszenica		Żyto		Jęczmień		Owies	
	1960	1961	1960	1961	1960	1961	1960	1961
I	358	387	261	286	288	306	272	288
II	355	385	258	285	289	308	276	293
III	358	384	260	285	299	316	292	306
IV	360	384	263	289	301	321	295	312
V	373	385	283	290	307	320	304	311
VI	372	389	279	290	303	322	297	313
VII	385	394	288	290	312	323	306	314
VIII	383	368	286	267	305	296	297	284
IX	377	361	275	259	290	286	274	269
X	387	377	278	274	294	297	275	278
XI	385	393	282	286	299	309	280	290
XII	387	400	283	291	301	317	283	298
Przeciętna cena I półrocza	366	387	270	288	300	317	292	305
Przeciętna cena II półrocza	384	380	281	275	298	301	282	284
Przeciętna cena roczna	373	384	274	283	299	310	287	296

Tabela 51

**Ceny uzyskiwane przez rolników w transakcjach wolnorynkowych w latach
1960 i 1961; notowania miesięczne (w zł/q)**

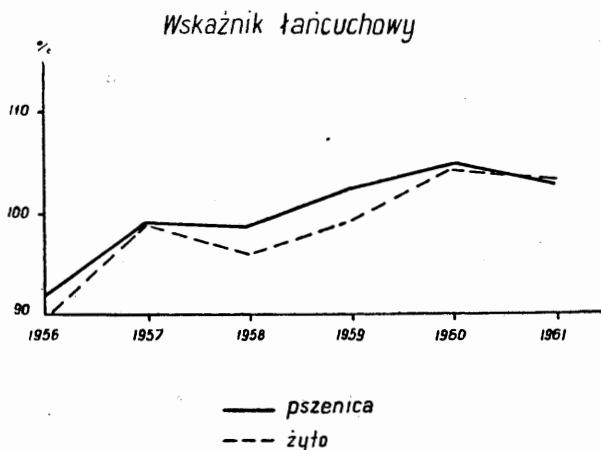
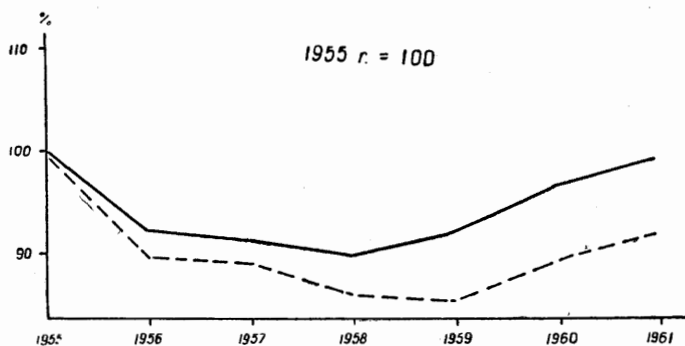
Miesiące	Ziemniaki		S i a n o			
			koniczyny		łąkowe	
	1960	1961	1960	1961	1960	1961
I	103	112	146	150	118	121
II	104	115	148	153	120	124
III	104	118	151	155	122	125
IV	105	124	152	155	122	127
V	112	122	154	152	126	124
VI	117	133	145	138	117	111
VII	135	141	133	127	106	101
VIII	151	149	135	128	108	102
IX	118	100	137	127	108	101
X	118	93	138	129	110	103
XI	110	92	142	134	114	107
XII	110	96	145	140	117	111
Przeciętna cena roczna	118	116	144	141	116	113

miesiącach roku zarysowała się dalsza tendencja wzrostu cen i to we wszystkich rodzajach zbóż. Ponowny wzrost cen w ostatnich miesiącach roku pozwala sądzić, że odnotowane zwolnienie tempa wzrostu cen zbóż w roku 1961 nie ma charakteru trwałego. Przesłankę takiej oceny stanowi również przebieg dynamiki cen zbóż w latach 1959—1960. Należy

bowiem zauważyć, że po dużym spadku cen zbóż w roku 1956, wywołanym opisanym ograniczeniem ich obowiązkowych dostaw, następne lata przynoszą stopniowe wygasanie tego spadku, co pozwala sądzić, że przejście tej początkowej tendencji spadkowej w rosnącą przedstawia się jako fakt nieuchronny, zależny tylko od czasu. Innymi słowy, tendencja spadkowa cen zbóż, już od roku 1956, była niwelowana przez ogólną tendencję wzrostu cen, co plastycznie przedstawia wykres 24. Początkowo przeważała ona nad nią, lecz w miarę upływu czasu ta ostatnia coraz bardziej dochodziła do głosu.

Wolno sądzić, że w obecnym okresie tendencja opóźniająca wzrost cen zbóż w tempie zbliżonym do ogółu cen produktów rolnych zanikła i cena zbóż będzie się kształtowała pod wpływem ogólnych czynników kształtujących dynamikę cen bez tego specyficznego opóźnienia, które brało swoje źródło w fakcie, że w okresie do 1955 roku cena wolnorynkowa zbóż była — w stosunku do pozostałych cen — w wyniku dużego obciążenia zbóż dostawami obowiązkowymi — silnie zawyżona.

Cena ziemniaków w roku 1961 nie wykazuje dalszego wzrostu i utrzymana została na poziomie roku 1960, najwyższym w całym 5-leciu. Z przebiegu jednak miesięcznych notowań cen w roku 1961 można sądzić o wyraźnie zarysowującym się spadku ceny ziemniaka po korzystnych

Wykres 24. Dynamika cen pszenicy i żyta w latach 1955—1961

plonach osiągniętych w tym roku. Jeśli bowiem we wszystkich miesiącach w pierwszej połowie roku poziom cen był wyższy niż w analogicznych miesiącach roku poprzedniego, to w miesiącach po zbiorach następował systematyczny spadek ceny ziemniaka i to na poziomie znacznie niższym niż w odpowiednich miesiącach roku 1960 i lat poprzednich. Charakterystyczne, że szczytowy poziom ceny ziemniaka, występujący z reguły w miesiącu sierpniu, wykazuje znacznie wolniejszy wzrost w stosunku do poziomu w poprzednich miesiącach i w konsekwencji lekki spadek w stosunku do ceny w analogicznym miesiącu roku 1960. Na tej podstawie można przypuszczać, że spadkowa tendencja cen ziemniaka, w stosunku do cen pierwszego półrocza 1961 r. utrzyma się w pierwszym półroczu 1962 roku.

Ceny siana łąkowego i koniczyny wykazują w roku 1961 lekki spadek w stosunku do lat poprzednich. Notowania miesięczne ujawniają już spadek w miesiącu maju tego roku, który utrzymywał się, zgodnie z ogólnie znanym sezonowym wahaniem cen siana, do miesiąca września. Natomiast w końcowych miesiącach roku zarysował się lekki wzrost cen, jednakowoż na poziomie niższym niż w analogicznych miesiącach poprzedzającego 5-lecia. Pomyślne zbiory siana w 1961 roku oraz poziom cen siana w 1961 roku pozwalają oczekiwać w najbliższym półroczu 1962 dalszej stabilizacji cen na tym odcinku.

Produkty zwierzęce. Na tle dość silnie rosnącego trendu cen produktów zwierzęcych w ostatnim 5-leciu **rok 1961 wyróżnia się pewną specyfiką, która wyraża się ogólnym zwolnieniem tempa wzrostu cen produktów zwierzęcych, w przypadku zaś żywca trzody nawet lekkim spadkiem** (tabela 48). Szczegółowsza analiza miesięcznych notowań cen na przestrzeni roku 1961 wykazuje, że odnotowane zwolnienie tempa wzrostu cen jest w głównej mierze rezultatem stosunkowo niższych cen produktów zwierzęcych w pierwszym półroczu 1961. W drugim półroczu poziom cen wykazuje nadal tendencję rosnącą, na poziomie wyższym niż w analogicznych miesiącach roku poprzedniego. Występujące natomiast miesięczne wahania mają charakter regularny, zgodny z ogólnie znanymi tendencjami.

Szczególnie silny wzrost cen wśród produktów zwierzęcych, na przestrzeni roku 1961, wykazują ceny bydła, zwłaszcza zaś ceny krów mlecznych. Należy odnotować, że począwszy od 1959 roku miesięczne notowania cen krów nie wykazują żadnych wahań sezonowych, systematycznie i nieprzerwanie, z miesiąca na miesiąc, zwyżkując. Również silny, nieprzerwany wzrost w roku 1961 wystąpił w zakresie cen jałówek rocznych. Natomiast ceny cieląt na rzeź nieznacznie tylko wzrosły w stosunku do poziomu cen w roku 1960, a w poziomie cen miesięcznych w ciągu roku 1961 zmiany były minimalne.

Średnioroczna cena natomiast trzody żywca nieznacznie spadła w roku 1961. Spadek ten nastąpił w głównej mierze w wyniku obniżenia cen żywca w pierwszym półroczu. W drugim bowiem półroczu wystąpił wyraźny wzrost cen, zarówno w stosunku do poziomu cen w pierwszym półroczu, jak i do analogicznych miesięcy roku poprzedniego. Wzrost cen żywca wieprzowego w końcowych miesiącach roku 1961 nie jest przypadkowy. Wynika on — jak można sądzić na podstawie przebiegu falo-

**Ceny uzyskiwane przez rolników w transakcjach wolnorynkowych w latach
1960 i 1961; notowania miesięczne**

Miesiące	Prosię na chów zł/szt.		Wieprz wagi żywej zł/kg		Cielęta na rzeź zł/kg		Jałowka roczna zł/szt.		Krowa dojna zł/szt.	
	1960	1961	1960	1961	1960	1961	1960	1961	1960	1961
I	324	258	19,86	19,56	12,90	13,12	2 441	2 519	5 321	5 548
II	334	275	19,68	19,58	13,13	12,99	2 494	2 531	5 439	5 613
III	354	324	19,68	19,49	13,23	13,21	2 532	2 587	5 566	5 686
IV	352	336	19,55	19,47	13,00	13,11	2 536	2 603	5 562	5 695
V	344	334	19,61	19,57	13,05	13,09	2 524	2 625	5 551	5 778
VI	346	331	19,61	19,66	13,07	13,22	2 548	2 647	5 571	5 808
VII	340	322	19,85	19,61	13,05	13,30	2 547	2 695	5 634	5 824
VIII	305	324	19,73	19,77	12,92	13,41	2 520	2 719	5 580	5 840
IX	261	312	19,69	19,85	13,13	13,34	2 485	2 720	5 485	5 861
X	239	308	19,80	19,84	13,21	13,38	2 483	2 745	5 443	5 903
XI	224	307	19,60	19,62	13,05	13,58	2 483	2 764	5 426	5 924
XII	235	316	19,78	19,58	13,13	13,58	2 501	2 794	5 506	5 977

Przeciętna cena

roczna

	306	312	19,70	19,63	13,07	13,28	2 507	2 662	5 504	5 771
--	-----	-----	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

wań ubojów gospodarczych trzody oraz skupu państwowego — z wstąpienia w ostatnich miesiącach roku 1961 w zniżkową fazę podaży trzody. Jednym z symptomów na rynku jest zmniejszony skup państwowy trzody w ostatnich miesiącach roku, w stosunku do przewidywanego, oraz przypuszczalne ograniczenie podaży żywca trzody na wolnym rynku w ostatnim kwartale roku, czego wyrazem jest wzrost cen wolnorynkowych żywca. Na tej podstawie należy oczekiwać, że w ciągu roku 1962 utrzyma się na rynku wysoka cena żywca trzody, w każdym bądź razie na poziomie wyższym niż w roku 1961.

Odnotować należy stabilizację cen targowiskowych mleka. W cenie masła wystąpił natomiast pewien wzrost w stosunku do poziomu ceny z roku 1960. Wzrost ten spowodowany był głównie znacznym wzrostem cen masła w pierwszym półroczu. W drugim natomiast półroczu ceny masła były niższe niż w analogicznych miesiącach roku poprzedniego.

Cena targowiskowa jaj wykazuje w ciągu roku 1961 tendencję zniżkową. Jedynie w 3 ostatnich miesiącach roku cena jaj była wyższa niż w analogicznych miesiącach roku poprzedniego.

Relacje cen. Układ relacji cen podstawowych produktów rolnych w roku 1961 (tabela 49) jest w zasadzie zbliżony do układu relacji cen ukształtowanych w końcowych latach planu 5-letniego.

Wyraźną stabilizację wykazuje relacja cen żywca trzody w stosunku do żywca bydłęcego oraz do mleka. Nieznaczny natomiast spadek wykazuje relacja żywca trzody do pasz, zarówno do zbóż, jak i ziemniaków. Oznacza to, że ceny zbóż i ziemniaków wzrosły relatywnie silniej niż

Tabela 53

**Ceny uzyskiwane przez rolników w transakcjach
wolnorynkowych w latach 1960 i 1961
(notowania miesięczne)**

Miesiące	Mleko niezbierane		Masło		Jaja	
	1960	1961	1960	1961	1960	1961
I	3,07	3,08	51,95	54,97	2,22	2,20
II	3,09	3,06	52,86	55,15	2,00	1,96
III	3,07	3,05	53,99	58,20	1,64	1,61
IV	3,05	3,03	55,94	56,67	1,50	1,38
V	3,03	3,01	54,72	55,90	1,43	1,39
VI	3,02	3,00	54,22	54,83	1,50	1,43
VII	3,00	2,99	51,17	57,16	1,55	1,46
VIII	2,96	3,00	58,05	57,74	1,61	1,52
IX	2,99	3,00	57,99	58,18	1,76	1,76
X	3,02	3,01	57,47	56,84	1,96	2,04
XI	3,04	3,02	58,24	56,89	2,18	2,25
XII	3,07	3,07	59,65	57,22	2,30	2,42
Przeciętna cena roczna	3,03	3,03	59,52	56,65	1,80	1,78

ceny trzody, ściślej relacja uległa spadkowi wskutek lekkiego spadku ceny żywca trzody w roku 1961 przy pewnym wzroście cen pasz.

Spadek relacji cen trzoda÷zboże w roku 1961 nastąpił w rezultacie wejścia we wzrostową fazę podaży trzody przy jednoczesnym, nienotowanym jeszcze w całym okresie powojennym, silnym wzroście plonów zbóż. Ogólnie rosnąca tendencja cen zbóż w miesiącach po zbiorach 1961 r., będąca wyrazem ograniczonej podaży zboża na rynku pozwala sądzić, że rolnicy nastawiają się na dalszy rozwój pogłowia trzody i zatrzymują zboże na pasze. Zmniejszenie podaży zboża zostało ponadto spotęgowane redukcją pasz treściwych przeznaczonych na zaopatrzenie wsi z puli państwowej, tj. z importu. Silny natomiast trend hodowlany trzody, przy wzrostowej fazie podaży, która przypadła na rok 1961, spowodował wzrost podaży żywca na rynku, czego wyrazem była spadkowa tendencja cen żywca w pierwszym półroczu 1961 roku.

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

1. Roczniki Statystyczne GUS za lata 1955—1961
2. Produkcja globalna i brutto rolnictwa przed wojną i w latach 1946—1958. Statystyka Polski, Zeszyt 38.
3. Informacje Państwowej Komisji Plonów za lata 1958—1961.
4. Struktura zasiewów w latach 1934/38 i 1947—1955. Wydawnictwo GUS. Departament Statystyki Rolnictwa i Leśnictwa. Zeszyt 26.
5. Struktura zasiewów w latach 1956 i 1957, 1958, 1959. Wydawnictwo GUS, Departament Statystyki Rolnictwa i Leśnictwa, Zeszyt 38, 25, 43
6. Zwierzęta gospodarskie według użytkowników i województw w latach 1950—1955. GUS, Departament Statystyki Rolnictwa i Leśnictwa, Zeszyt 18, 1956
Zwierzęta gospodarskie w latach 1957, 1958, 1959, 1960. Statystyka Polski, Zeszyt 3, 26, 55.
7. Biuletyny Statystyki cen za lata 1957—1961. Wydawnictwo GUS, Departament Statystyki Obrotu i Cen.
8. Szacunkowe bilanse artykułów rolnych za lata 1955/56—1957/58 i 1958/59—1959/60.
Wydawnictwo GUS, Departament Statystyki Rolnictwa i Leśnictwa, Zeszyty 48 i 50.
9. Biuletyny statystyczne przemysłu mięsnego za lata 1959—1961. Wydawnictwo Centrali Przemysłu Mięsnego.
10. Elementy gospodarki zbożowej w latach 1955—1960. Opracowanie Komisji Planowania przy Radzie Ministrów. Maszynopis.
11. Szacunkowy bilans pasz w przekroju wojewódzkim za lata 1960/61 i 1961/62. Opracowanie Ministerstwa Rolnictwa.
12. Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych za lata 1955/56—1959/60. Wydawnictwo Instytutu Ekonomiki Rolnej.
13. Dane za 1961 pochodzą z niepublikowanych jeszcze materiałów Departamentu Statystyki Rolnictwa i Leśnictwa oraz Departamentu Statystyki Obrotu i Cen Głównego Urzędu Statystycznego.